

BẢO TÀNG CỔ VẬT TƯ NHÂN -

Mấy suy nghĩ từ trường hợp

Bảo tàng cổ vật Hoàng Long

(Thanh Hoá)

PGS. HOÀNG XUÂN CHINH

Nhân dân ta cũng như các dân tộc phương Đông có truyền thống sưu tầm, nghiên cứu, thưởng ngoạn cổ vật, nếu không muốn nói là say mê cổ vật. Trước đây, trong các gia tộc quyền quý giàu sang ít nhiều đều có lưu giữ một số cổ vật quý hiếm làm của gia bảo, có khi đến con số hàng trăm.

Ngày nay, tình hình kinh tế ngày một phát triển, đời sống nhân dân ta ngày một cải thiện về vật chất cũng như tinh thần, nhu cầu hưởng thụ văn hoá ngày một cao, trong đó có nhu cầu thưởng ngoạn cổ vật. Đặc biệt, sau khi Luật di sản văn hoá được ban hành, hoạt động sưu tầm, nghiên cứu bảo tồn cổ vật càng được đẩy mạnh. Đội ngũ những người chơi cổ vật tăng nhanh cả về số lượng lẫn thành phần xã hội và có mặt ở hầu khắp mọi miền đất nước. Nếu như trước đây, thú chơi cổ vật chỉ tập trung trong một số ít người quyền quý giàu sang, thì ngày nay, với việc xã hội hoá hoạt động sưu tầm nghiên cứu cổ vật, ngoài những người chơi cổ vật có tính chất chuyên nghiệp, còn có không ít những cán bộ cách mạng lão thành, những nhà khoa học, văn nghệ sĩ, những sĩ quan quân đội, những cán bộ nhà nước về hưu, những doanh

nhân, những thương gia thành đạt yêu thích cổ vật cũng tiến hành sưu tầm, nghiên cứu, giao lưu cổ vật. Trong nhà họ, nhiều thì vài trăm, ít thì vài chục cổ vật được trưng bày trang trọng.

Để thúc đẩy công cuộc giao lưu cổ vật, những người say mê cổ vật đã tự nguyện tập trung nhau lại trong các hội cổ vật địa phương, như Hội cổ vật Thăng Long ở Thủ đô Hà Nội (Hội nghiên cứu, sưu tầm gốm cổ Thăng Long), Hội cổ vật Thiên Trường Nam Định, Hội cổ vật Thanh Hoa ở Thanh Hoá. Và, Hiệp hội câu lạc bộ UNESCO Việt Nam cũng đã thành lập Trung tâm UNESCO nghiên cứu bảo tồn cổ vật Việt nam.

Trong những năm gần đây, với những hiểu biết tích lũy được sau hơn 40 năm làm công tác khảo cổ - công tác gắn liền với cổ vật - tôi có điều kiện tiếp xúc với nhiều bộ sưu tập cổ vật quý hiếm của các nhà sưu tập tư nhân, trong đó có nhiều cổ vật chưa có mặt trong các bảo tàng quốc gia và chúng tôi cũng chưa hề gặp trong các cuộc khai quật khảo cổ. Gần đây, được sự giới thiệu của Trung tâm UNESCO nghiên cứu bảo tồn cổ vật Việt Nam, tôi được tiếp xúc, tìm hiểu bộ sưu tập cổ vật phong phú quý hiếm của

một doanh nhân thành đạt xứ Thanh và hân hạnh được trao đổi, đàm đạo với chủ nhân của bộ sưu tập. Đó là bộ sưu tập cổ vật có tính chất tổng hợp của anh Hoàng Văn Thông, hiện đang lưu giữ trong khuôn viên "Rừng trong phố" tọa lạc tại phường Đông Thọ, thành phố Thanh Hoá.

Tôi là người đã được tiếp xúc với nhiều bộ sưu tập cổ vật tư nhân ở trong Nam, ngoài Bắc. Cũng có nhiều bộ sưu tập quý hiếm, như bộ sưu tập gương đồng có trên 250 chiếc, hay bộ sưu tập gốm Bát Tràng hàng mấy trăm hiện vật. Nhưng, khi được tiếp xúc với bộ sưu tập cổ vật này, tôi không khỏi ngạc nhiên về số lượng (trên 6000 cổ vật) cũng như sự phong phú của chất liệu và loại hình cổ vật - trải dài từ những chiếc rìu đá mài nhẵn đẹp cách ngày nay khoảng 4,5 ngàn năm đến những đồ đồng, đồ gốm đầu thế kỷ XX.

Để có được bộ sưu tập cổ vật phong phú, đa dạng như thế, ngoài tiền bạc, còn phải có quỹ thời gian, đặc biệt là phải có kiến thức và tấm lòng say mê đối với cổ vật. Chủ nhân của sưu tập lớn này là nhà doanh nhân thành đạt, tiền bạc tuy khó nhưng anh có thể tìm được. Nhưng quỹ thời gian, đối với anh thì phải tranh thủ mọi lúc, mọi nơi, kể cả trên đường đi công tác. Còn kiến thức, anh tìm hiểu, chắt lọc trong sách báo, trong các cuộc giao lưu đàm đạo với các hội viên cổ vật, và cả với những người đến chào hàng. Anh thú nhận là chưa có được một kiến thức cổ vật có hệ thống, nhưng chính nhờ lòng say mê cổ vật mà anh đã dần trang bị được cho mình những kiến thức cơ bản về cổ vật để hạn chế những vấp vấp trong giao lưu, trao đổi cổ vật. Tôi hỏi anh trong sưu tầm đã bị "trả giá" lần nào chưa. Anh cười hiền lành và nhỏ nhẹ nói "làm sao mà tránh được, phải trả học phí chứ và phải trả nhiều là khác, nhưng là đã lâu lắm rồi". "Đối với giao lưu cổ vật phải hết sức bình tĩnh, thận trọng", anh luôn nhắc nhở như vậy. Sống trên xứ Thanh - quê hương của nhiều nền văn hoá, nơi xuất phát của nhiều vương triều, mảnh đất giàu cổ vật nhất đất nước - là một thuận lợi để bộ sưu tập của anh luôn được bổ sung cái mới, nhưng đây cũng là nơi làm ra nhiều đồ đồng, đồ gốm phỏng cổ nhất nước, nên anh thận trọng là phải. Qua trao đổi chuyên môn với anh, tôi nhận thấy, anh nắm khá vững các tiêu chí thẩm định cổ vật cùng những đặc trưng cơ

bản của các loại hình cổ vật trong từng thời kỳ. Có kiến thức, lại làm việc một cách thận trọng, anh đã có được những cổ vật đáng tin cậy qua thẩm định.

Bộ di vật đồ đồng, đồ gốm văn hoá Đông Sơn của anh không những nhiều về số lượng mà còn phong phú về loại hình kiểu dáng. Chẳng hạn, về công cụ lao động sản xuất, anh có đủ từ lưỡi cày, cuốc, thuổng đến dao, rìu với các kiểu dáng, kích cỡ khác nhau. Riêng rìu có đủ loại tứ giác, rìu có vai, rìu xoè cân, rìu xéo gót vuông hình hia, rìu xép gót hình bàn chân, rìu xéo hình thuyền, có loại được trang trí hoa văn sinh động. Hoặc như vũ khí, anh cũng có đủ loại từ giáo, lao, mũi tên, dao găm, kiếm, dao phạng - những vũ khí tấn công, đến vũ khí phòng ngự như tấm che ngực. Riêng dao găm có loại là đốc hình củ hành, loại cán hình chữ T, và độc đáo nhất là dao găm cán tượng người v.v... Có một chiếc kiếm Đông Sơn dài 69cm, cán tượng người đội mũ chóp nhọn, tai đeo vòng là loại kiếm khá hiếm. Đồ dùng sinh hoạt thường ngày có nồi, thạp, thổ, môi, bát, sanh, ấm, bàn chải, đèn treo v.v... Trong đó, có chiếc ấm có nắp, ở vai gắn một đôi đầu trâu ngậm vòng, dưới đáy có 3 chân thấp hình trâu nhìn chính diện rất độc đáo. Nhạc khí, ngoài trống đồng, có chuông lục lạc, chũm chọe, chiêng. Riêng trống Đông Sơn, bộ sưu tập có tới 7 chiếc to nhỏ, hoa văn trang trí khác nhau... Đồ trang sức có các loại vòng tay, vòng tai, nhẫn bằng đồng, vòng đá màu và nhiều hạt chuỗi, ống chuỗi, hạt cườm bằng đá màu, mã não, v.v... Đồ gốm Đông Sơn có đủ loại nồi, vò, bình, bát, phần lớn có chân đế, màu đỏ, trang trí văn thừng và văn khắc vạch đơn giản.

Về giai đoạn văn hoá Việt Hán 10 thế kỷ đầu Công nguyên, có một số đồ đồng đẹp - như đỉnh 3 chân, bình 3 chân cao có tay cầm hoặc không, bình kiểu con tiện, liễn tròn có 3 chân quỳ thấp, gương đồng ...., trong đó, một số vừa mang phong cách Hán, vừa có phong cách Đông Sơn (trang trí văn vòng tròn tiếp tuyến, gắn quai hình chữ U ngược). Về đồ gốm, có loại hình phỏng bình đồng hình con tiện có quai mặt hổ phù, nồi vò, trang trí văn in ô vuông, văn ô trám lồng, chén hai tai, mô hình nhà hai tầng, nhà một tầng, mô hình chuồng lợn...

Bộ sưu tập đồ gốm thời Lý, Trần, Lê ở đây cũng khá phong phú, thuộc hệ thống gốm men

ngọc, gốm hoa nâu, gốm hoa lam, với những cổ vật có tính tiêu biểu. Chẳng hạn, thuộc hệ thống gốm men ngọc là những bát đĩa thành mỏng, chân đế nhỏ thấp, trang trí văn khắc chìm hình hoa sen, hoa cúc dây, những chiếc ấm thân tròn hình cầu, miệng nhỏ có vòi nhỏ, vai khắc nổi vành cánh hoa sen. Thuộc hệ thống gốm hoa nâu có thạp, chậu, nhiều nhất là thạp. Thạp có chân đế hình thang hoặc không, nắp và miệng thường có một vành cánh hoa sen, thân trang trí các vành vẽ khắc các loại hoa sen, hoa cúc tô màu nâu. Gốm men ngọc với chất men trong bóng, lung linh sắc màu đậm nhạt khác nhau, tạo cho ta một cảm giác quý phái, còn gốm hoa nâu, trái lại, thành dày, thô nặng, các đường nét hoa văn phóng khoáng đơn giản, tạo cho ta một cảm giác dân dã, chân thật dễ gần. Thời Lý - Trần gốm đất nung dùng trong trang trí kiến trúc được sử dụng phổ biến. Ở đây có tượng đầu rồng, đầu phượng và lá đề to. Hình tượng rồng phượng thường ở tư thế chầu, miệng ngậm ngọc, râu, bờm uốn lượn vút lên cao. Chúng thường được dùng trang trí trên nóc mái cung điện.

Hệ thống gốm hoa lam là tiêu biểu cho gốm thời Lê - Nguyễn. Trong bộ sưu tập này có mặt những chiếc lọ dáng đàn tỳ bà, trang trí văn lá chuối ở vành trên, văn cánh hoa sen ở vành dưới, vành giữa rộng, trang trí hoa cúc hoặc chim; bát chân cao, sâu lòng trang trí hoa cúc dây; đĩa sâu lòng, thành dày, loe xiên, trang trí hoa cúc dây, hộp phấn v.v... là những cổ vật điển hình cho gốm Chu Đậu (Hải Dương) thế kỷ XV - XVI. Cũng thuộc gốm Chu Đậu, còn có chiếc đĩa to sâu lòng trang trí nhiều màu rất đẹp. Phần lớn những lọ, bình, bát chân đế cao, phủ men rạn màu trắng, dưới trơn tô màu nâu. Bên cạnh gốm hoa lam nói trên, ở đây còn có lư hương trang trí văn đắp nổi kết hợp vẽ màu lục rất điển hình cho gốm thế kỷ XVI - XVII. Rất tiếc là, trong sưu tập này chưa có được những chiếc bình, lọ, thống kích thước tương đối lớn, phủ men rạn vẽ lam kết hợp đắp nổi cảnh "ngư ông đắc lợi", "Tô Vũ chần dê" rất tiêu biểu cho gốm Bát Tràng thế kỷ XVIII - XIX. Thay vào đó là những sưu tập súng thần công, những bộ đỉnh đồng, bình đồng thế kỷ XIX đầu thế kỷ XX.

Ngoài những cổ vật vừa giới thiệu, ở đây còn có một số cổ vật ở các tỉnh phía Nam (tượng chim thần Garuda bằng đá), một số lượng đáng

kể đồ sứ hoa lam Trung Quốc - Như chúng ta biết, đồ sứ Trung Quốc nổi tiếng khắp thế giới, là mơ ước của các nhà sưu tầm cổ vật khắp các nước Âu, Á. Ở ta cũng vậy, trước đây trong các nhà giàu, có quyền thế cũng có một số đồ sứ Trung Quốc để làm của gia bảo. Bộ sưu tập đồ sứ Trung Quốc của anh Thông khiêm tốn cũng tới con số trăm, trong đó có những cổ vật quý hiếm có giá trị nghệ thuật cũng như thương mại. Đó là những chiếc bát, đĩa có niên đại thế kỷ XIV - XV. Trong đó, có 1 chiếc đĩa, 1 chiếc bát to được thẩm định là cổ vật thời Nguyên, thế kỷ XIV. Chúng có thành mỏng, phủ men trắng xanh, vẽ màu lam cảnh hoa lá, trên thành miệng có một vành hoa cúc dây hẹp. Nhiều hơn cả là loại đĩa lớn, trong lòng đĩa trang trí hoa cúc trong các ô gần hình bầu dục - Đây là cổ vật trong con tàu đắm ở vùng biển phía Nam, được thẩm định là cổ vật thời Minh, trong đó có một số dưới tròn có ghi niên đại Đại Minh Gia Tĩnh và Đại Minh Thành Hoá. Đồ sứ thời Thanh thế kỷ XIX là những chiếc bình tròn, hoặc lục giác, bát giác, miệng loe rộng, cổ cao, thân thon dài, những chiếc chố có nắp đậy cao hình mũ rộng vành, vai rộng, chân chố. Hầu hết đồ sứ này đều phủ men trắng vẽ màu lam tươi phong cảnh sơn thuỷ, lầu đài, nhân vật khắp mặt cổ vật.

Cổ vật của anh Thông không ngừng được tăng thêm. Anh chơi cổ vật không giống các nhà sưu tầm cổ vật khác. Mấy năm gần đây, tôi có dịp tiếp xúc với các nhà sưu tầm cổ vật ở Hà Nội, Hưng Yên, Nam Định, Thanh Hoá, thành phố Hồ Chí Minh, thì thấy phần lớn họ vừa chơi đồ cổ vừa kinh doanh. Đó là chưa kể một số bôn ba trên từng cây số khắp mọi miền đất nước, lên tận vùng núi Hà Giang, Tuyên Quang, vào tận ven biển miền Trung, và xa hơn, tới vùng sông nước miền Tây Nam Bộ. Họ mua được cổ vật, có lời là bán. Những người có nhiều tiền hơn, không đi xa, chỉ quanh quẩn mấy tỉnh đồng bằng, hoặc ngồi tại nhà có "hàng" mang đến, mua được cổ vật thì giữ lại lâu hơn, nhưng trước sau gì cũng bán. Phần lớn họ là những người có tính chất trung gian, số cổ vật qua tay họ không ít nhưng "động" lại không nhiều, trong nhà chỉ vài chục cổ vật hoặc nhiều hơn chút ít. Những người này có hiểu biết sâu sắc về cổ vật và cũng rất say mê cổ vật, nhưng đối với họ, cổ vật là một thú chơi đồng thời là

một nghề kinh doanh sinh lợi. Còn anh Thông, trái lại, mua vào mà không bán, cổ vật "vào mà không ra", nếu có "ra" cũng là việc trao đổi để có cổ vật quý hơn mà thôi. Cũng không phải chỉ một mình anh chỉ mua không bán, còn một số người nữa, nhưng như tôi biết thì số ấy không nhiều...

Có lẽ vì anh có điều kiện hơn, nhưng chủ yếu là do ngay từ khi mới chấp chững bước vào chơi cổ vật, anh đã ấp ủ dự định có điều kiện sẽ xây dựng thành một bảo tàng cổ vật tư nhân. Và giờ đây, khi điều kiện đã đầy đủ hơn, anh đã từng bước biến ước mơ đó trở thành hiện thực - trong khuôn viên "rừng trong phố", bên cạnh những ngôi nhà gỗ truyền thống, nhà bảo tàng cổ vật tư nhân - Bảo tàng cổ vật Hoàng Long, mà anh là chủ nhân, đã ra đời.

Anh tâm sự, cổ vật là kết quả lao động sáng tạo của tổ tiên chúng ta từ hàng trăm, hàng ngàn năm trước để lại, chúng ta không thể giữ kín chúng trong tư thất của riêng mình, mà phải đem chúng ra phục vụ cho nhu cầu thưởng ngoạn cổ vật của quảng đại quần chúng theo đúng Luật di sản của quốc gia. Và theo anh, bảo tàng cổ vật tư nhân ra đời sẽ góp phần nâng cao nhận thức về cổ vật dân tộc cho nhân dân, sẽ đầy mạnh

việc xã hội hoá công cuộc nghiên cứu bảo tồn cổ vật, góp phần ngăn chặn hiện tượng "chảy máu cổ vật" ra nước ngoài.

Tôi rất tâm đắc với những ý tưởng đó của anh và mong rằng, cơ quan quản lý văn hoá các cấp giúp đỡ, tạo mọi điều kiện để những ý tưởng tốt đẹp đó của anh cũng như của nhiều nhà chơi cổ vật khác sớm được thực hiện./.

H.X.C

Một góc trưng bày BTTN tại TP. Hồ Chí Minh - Ảnh: C.T.V

THOUGHTS ON PRIVATE ANTIQUITIES MUSEUM FROM THE CASE OF HOÀNG LONG MUSEUM (ASSOCIATE PROF. HOÀNG XUÂN CHINH)

The Hoàng Long Antiquities Museum (in Thanh Hóa City), owned by Hoàng Văn Thông – a successful businessperson – was established based on a large and diverse collection of objects in type, material, shape, and age, reflecting Vietnamese historical and cultural values. Practical experiences in the researching, collecting of the objects and the establishment of the Museum has suggested issues concerning the establishment of private antiquities museum in Vietnam.